

Kur'ân'ın İletişimsel Üslubu Üzerine Bir İnceleme: Şu'arâ Sûresi Örneğinde Dilsel İşlevler

An Analysis of the Qur'an's Communicative Style: Linguistic Functions in the Case of Surah al-Shu'ara'

Gülbahar AVCI

Öğretim Görevlisi, Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü
Instructor, Ordu University, Faculty of Theology,
Department of Basic Islamic Sciences
Ordu, Türkiye

gulbaharavci@odu.edu.tr | [orcid.org/ 0000-0002-5219-7998](https://orcid.org/0000-0002-5219-7998)
<https://ror.org/04r0hm449>

Atıf | Cite as

Gülbahar Avcı, "Kur'ân'ın İletişimsel Üslubu Üzerine Bir İnceleme: Şu'arâ Sûresi Örneğinde Dilsel İşlevler", *Makale*, 56 (Haziran 2026), 215-237.

Yayın Bilgisi | Article Information

Yayın Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Başvuru Tarihi | Submitted: 09/03/2026

Kabul Tarihi | Accepted: 18/05/2026

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (alan editörü ve yayın kurulu), içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeli ile incelendi. Bu makale intihal.net kullanılarak tarandı ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Yapay Zeka Etik Beyanı: Bu çalışmada özet metnin İngilizceye çevrilmesinde ve bazı cümlelerin yazım-imla kurallarına uygunluğunun teyidinde Gemini'den yararlanılmıştır. Yazar bu makalenin hazırlanma sürecinde dergimizin yapay zeka politikasına uygun olarak hareket ettiğini beyan etmektedir.

Mali Destek: Bu araştırmayı desteklemek için fon kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakkı ve Lisans: Dergide yayımlanan makalelerin telif hakkı yazarlara, ticari kullanım hakkı ise dergimize aittir. Yayımlanan çalışmalar CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

Etik Bildirim:

Mail: sduilahiyatdergisi@sdu.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/makale/policy>

Review: Single anonymized- Two internal (Field Editor and Editorial Board) and Double anonymized- Two external double-blind peer review. It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (intihal.net)

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.

Artificial Intelligence Ethical Statement: Gemini was used for the translation of the abstract into English and to verify the spelling and punctuation accuracy of certain sentences. The author declares that he/she has acted in accordance with the artificial intelligence policy of our journal during the preparation of this article.

Financial Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Conflict of Interest: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyrights and License: Copyright of articles published in the journal remains with the authors; commercial use rights are retained by the journal. All published works are available as open access under the CC BY-NC-ND 4.0 license.

Complaints:

Mail: sduilahiyatdergisi@sdu.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/makale/policy>

Kur'ân'ın İletişimsel Üslubu Üzerine Bir İnceleme: Şu'arâ Sûresi Örneğinde Dilsel İşlevler

Öz

Bu araştırmada Kur'ân'ın iletişim üslubu Şu'arâ sûresindeki dilsel işlevler özelinde ele alınmıştır. Bu kapsamda peygamberlerin kavimleriyle olan mücadelelerini anlatan âyetler incelenmiştir. Araştırma, ilâhi mesajın sadece nesnel bilgi aktaran statik bir metin olmadığını, aksine muhatap psikolojik ve eylemsel olarak dönüştürmeyi hedefleyen dinamik bir hitap yapısına sahip olduğunu savunmaktadır. Araştırmanın temel problemi, Kur'ân'ın ilk muhatapları için doğal bir süreç olan sözlü hitap üslubunun, yazılı kültürün egemen olduğu sonraki nesiller için çeşitli anlama problemleri doğurmuş olmasıdır. Bu bağlamda çalışma, Kur'ân'ın sadece lafzi anlamlarına veya nesnel bilgi aktarımına odaklanan yaklaşımların, mesajın muhatap üzerinde uyandırmayı hedeflediği duygusal ve eylemsel etkiyi tam olarak kavrayamadığını ileri sürer. Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Roman Jakobson'un iletişim modeli, bir iletişimin vuku bulabilmesi için altı temel unsurun (gönderici, alıcı, ileti, bağlam, kanal ve kod) bulunması gerektiğini belirtir. Makalede bu unsurlar vahiy süreciyle ilişkilendirilmiştir: Mesajın asıl kaynağı Allah (gönderici), doğrudan muhatap peygamberler ve dolaylı muhatap tüm insanlıktır (alıcı). Mesajın içeriği vahiydir (ileti), nüzûl süreci ve o dönemdeki gerçeklikler bağlamı oluşturur, ulaştırılma yolu Cebrâil veya mushaftır (kanal), dili ise Arapçadır (kod). Araştırmada, doküman analiz yöntemi benimsenmiş, Şu'arâ sûresindeki âyetler Jakobson'un tanımladığı altı işlev açısından tahlil edilmiştir. Göndergesel işlev, sûrenin genelinde en yaygın olan ve muhataba nesnel bilgi sunmayı amaçlayan işlevdir. Peygamber kıssaları, geçmiş kavimlerin helakı ve tevhid delillerinin sunulduğu bölümler, dış dünyadaki gerçekliklere yöneldiği için bu kapsamdadır. Heyecana bağlı işlev, göndericinin içsel durumunu ve duygularını yansıtır. Hz. Mûsâ'nın görevlendirildiğinde hissettiği "göğüs daralması" ve "öldürülme korkusu" ifadeleri ile Firavun'un Hz. Mûsâ'ya yönelik "Sen nankör birisin!" şeklindeki sitem dolu öfkesi bu işlevin en bariz örnekleridir. Alıcıyı harekete geçirme işlevi, doğrudan alıcının iradesine hitap ederek onu eyleme sevk etmeyi hedefler. Allah'ın Hz. Mûsâ'ya yönelik "Git!" veya "Asân ile denize vur!" emirleri ile peygamberlerin kavimlerine yönelik "Allah'tan sakının ve bana itaat edin" çağrıları muhatapın davranışlarını dönüştürmeyi amaçlar. Kanalı kontrol işlevi, iletişimin kopmamasını ve muhatapın dikkatinin diri tutulmasını sağlar. Firavun'un yanındakilere sorduğu "Ne dediğini duyduunuz değil mi?" sorusu veya peygamberlerin muhataplarına yönelttiği "Hala sakınmayacak mısınız?" şeklindeki retorik sorular, fiziksel ve psikolojik kanalı açık tutma amacı taşır. Şiirsel işlev, iletinin estetik yapısına ve sanatsal formuna odaklanır. Mucizelerin anlatımındaki "bir de ne görsünler" gibi güçlü tasvirler ve âyet sonlarındaki ses uyumları, mesajın muhatap üzerinde sanatsal bir etki bırakmasını sağlar. Dil ötesi işlev ise kullanılan kodun veya dilin kendisini açıklama amacı taşıyarak anlamın netleştirilmesine yardımcı olur. Makalenin en önemli bulgularından biri, bu işlevlerin metin içerisinde statik kalmadığı, aksine bir hiyerarşi içinde iç içe geçtiğidir. Örneğin, Hz. Mûsâ önce korkusunu dile getirerek duygusal bir zemin oluşturmuş, ardından Allah'tan bir çözüm talep ederek iletişimi eylemsel bir boyuta taşımıştır. Sonuç olarak bu çalışma, Şu'arâ sûresini Roman Jakobson'un altı unsurlu iletişim modeliyle inceleyerek Kur'ân'ın sadece bilgi veren statik bir metin olmadığını, aksine muhatapı dönüştüren dinamik bir hitap yapısına sahip olduğunu ortaya koyar. Peygamber kıssalarındaki göndergesel işlevin yanı sıra; heyecana bağlı, alıcıyı harekete geçirme ve kanalı kontrol gibi işlevlerin nasıl kullanıldığı analiz edilir. Böylece ilâhi mesajın psikolojik etkisi ve eylemsel gücü, modern dilbilim verileriyle literatürde önemli bir boşluğu doldurarak eşsiz üslubunu temellendirir. Özetle çalışma, Kur'ân'ın sadece bilgi veren statik bir metin değil, muhatapın duygularını yöneten ve onu aktif bir bildirişim ortağı kılan canlı bir hitap olduğunu ispatlamaktadır. Geleneksel yaklaşımların aksine bu dilbilimsel perspektif, Kur'ân'ın mucizevi yönünü (i'câz) ve muhatap üzerindeki derin psikolojik etkisini daha anlaşılır kılmaktadır. Makale, ilâhi kelamın sadece "ne söylediğini" değil, asıl olarak muhatapı hangi yöne sevk etmek istediğini anlamayı kolaylaştırmakta ve benzer çalışmaların diğer sûreler üzerinde de yapılmasını önermektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap dili ve belâgatı, Şu'arâ sûresi, Dilin işlevleri, İletişim modeli, Hitap üslubu.

An Analysis of the Qur'an's Communicative Style: Linguistic Functions in the Case of Surah al-Shu'ara'

Abstract

In this research, the communication style of the Qur'an has been examined specifically through the linguistic functions in the Surah Ash-Shu'ara. Verses describing the struggles of prophets with their people have been included within the scope of the examination. The research argues that the divine message is not a static text that merely transfers objective information but rather possesses a dynamic discourse structure aimed at transforming the audience psychologically and behaviorally. The primary problem of the study is that the oral style of discourse, which was a natural process for the first addressees of the Qur'an, has created various comprehension problems for later generations dominated by written culture. In this context, the study asserts that approaches focusing solely on literal meanings or objective information transfer fail to fully grasp the emotional and behavioral impact the message aims to evoke in the audience. Roman Jakobson's communication model, which forms the theoretical framework of the study, states that six basic elements (sender, receiver, message, context, channel, and code) must be present for communication to occur. In the article, these elements are associated with the process of revelation: The original source of the message is Allah (sender), the direct addressee is the prophet, and the indirect addressees are all of humanity (receiver). The content of the message is the revelation (message), the circumstances of the revelation and the realities of that period form the context, the means of delivery is Gabriel or the scripture (channel), and the language is Arabic (code). The document analysis method was adopted in the research, the verses in Surah ash-Shu'ara are analyzed in terms of the six functions defined by Jakobson. The referential function is the most common function throughout the surah, aiming to present objective information to the addressee. Stories of the prophets, sections where the destruction of past nations is presented, and evidence of tawhid (oneness of God) fall under this scope as they are directed toward external realities. The emotive (expressive) function reflects the internal state and feelings of the sender. Expressions such as the "constriction of the chest" and "fear of being killed" felt by Prophet Moses when he was commissioned, as well as Pharaoh's reproachful anger toward Moses saying, "You are an ungrateful one!", are the most prominent examples of this function. The conative (imperative) function aims to prompt action by directly addressing the will of the receiver. Commands from Allah to Prophet Moses such as "Go!" or "Strike the sea with your staff!", as well as the prophets' calls to their people to "Fear Allah and obey me," aim to transform the behavior of the addressee. The phatic function ensures that communication is not broken and keeps the addressee's attention sharp. Pharaoh's question to those around him, "Did you not hear what he said?" or the rhetorical questions directed by prophets to their audiences, such as "Will you still not be mindful of God?", aim to keep the physical and psychological channel open. The poetic function focuses on the aesthetic structure and artistic form of the message. Powerful descriptions in the narration of miracles, such as "then behold," and the phonetic harmonies at the end of verses, ensure that the message leaves an artistic impact on the audience. The metalingual function serves to clarify meaning by carrying the purpose of explaining the code or the language itself. One of the most important findings of the article is that these functions do not remain static within the text; on the contrary, they are intertwined within a hierarchy. For example, Prophet Moses first created an emotional ground by expressing his fear and then moved the communication to a behavioral dimension by requesting a solution from Allah. This study reveals that by examining Surah ash-Shu'ara through Jakobson's six-element communication model, the Qur'an is not merely a static informative text, but a dynamic discourse structure that transforms the addressee. Alongside the referential aspect in the stories of the prophets, it analyzes how functions such as emotive, conative, and phatic are utilized. Thus, the psychological impact and behavioral power of the divine message are grounded in its unique style, filling an important gap in the literature with modern linguistic data.

Keywords: Arabic language and rhetoric, Surah al-Shu'ara', Functions of language, Communication model, Style of address.

Giriş

Dil, insan tecrübesinin anlam ifade eden sesli birimlere ayrıştırılması görevini gören bir bildirişim vasıtasıdır. Toplumsal bir kurum ve sistem olan dilin en temel

görevi, bireyler ve kurumlar arasındaki çok yönlü ilişkilerde iletişimi sağlamaktır.¹ Dilbilim ise dillerin işlevini, yapısını ve tarihsel gelişimini inceleyen bilim dalıdır. Roman Jakobson çağdaş dilbilim çalışmalarında iletişimin altı unsurunu (gönderici, alıcı, ileti, bağlam, kanal ve kod) esas alarak dilin altı temel işlevini tanımlamış ve iletişim araştırmalarına büyük katkı sağlamıştır.²

Roman Jakobson'un iletişim modeli ve dilin işlevleri esas alınarak, Kur'an-ı Kerim'in yirmi altıncı sûresi olan Şu'arâ sûresinde yer alan âyetlerin incelenmesi bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in ilk muhatapları açısından tabii bir iletişim biçimi olan sözlü anlatım tarzı, yazılı kültürün hâkim olduğu sonraki dönemlerde yaşayan insanlar için birtakım anlamlandırma güçlüklerine yol açmıştır. Kur'an'ın sadece lafzi anlamlarına veya nesnel bilgi aktarımına (göndergesel işlev) odaklanan yaklaşımlar, ilâhi mesajın muhatap üzerinde uyandırmayı hedeflediği duygusal ve eylemsel etkiyi tam olarak kavrayamamaktadır.

Çalışmanın önemi, Kur'an'ın üslup özelliklerinin ve dilsel işlevlerinin bilinmesinin onun doğru anlaşılması, yorumlanması ve mucizevi yönünün kavranması için hayati bir gereklilik olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Şu'arâ sûresinde peygamberlerin kavimleriyle olan mücadelelerini anlatan âyetlerde, ilâhi mesajın muhataba dilin hangi fonksiyonu kullanılarak iletildiğini belirlemek ve bu yolla Kur'an'ın anlaşılması çabalarına katkıda bulunmaktır. Araştırmanın yöntemi, Jakobson'un iletişim modelindeki altı unsuru esas alarak sûredeki âyetlerin bu işlevlerle olan ilişkisini doküman analiz yöntemi ve örneklerle ortaya koymaktır.

İlgili literatür incelendiğinde, Şuarâ sûresi üzerine yapılan çalışmaların farklı disiplinler altında yoğunlaştığı görülmektedir. Klasik tefsir geleneğinin devamı niteliğinde olan Dursunzâde Abdülbâkî Efendi'nin Şuarâ sûresi üzerine yazdığı hâşiye, Prof. Dr. Şükrü Maden tarafından tahkik edilerek ilim dünyasına kazandırılmıştır.³ Kelime bazlı derinlemesine analizlerde ise Mustafa Karagöz, sûrede geçen "müsehharîn" kavramı üzerine odaklanmış ve bu kelimenin tefsirinde görülen anlam farklılaşmalarını incelemiştir.⁴ Hanaa Harami'ye ait "el-İnziâcü't-Terkîbî fi Sûreti Şu'arâ" başlığını taşıyan makalede ise Şu'arâ sûresindeki yapısal değişiklikler, beyânın güzelliği ve belâgatın gücü ele alınmıştır.⁵

Mevcut literatürdeki bu kıymetli çalışmaların büyük çoğunluğu ya klasik şerh geleneği ya da edebi-fikri etkileşimler üzerine odaklanmıştır. Jakobson'un dil işlevleri modelini merkeze alarak sûredeki hitap stratejilerini dilbilimsel bir yöntemle çözümleyen müstakil bir tahlilin eksikliği müşahede edilmektedir. Özellikle "müsehharîn" gibi kavramsal tartışmaların ötesine geçerek, bu tür ifadelerin iletişimsel

¹ Andre Martinet, *İşlevsel Genel Dilbilim*, çev. Berke Vardar (İstanbul: Multilingual yayınları, 1998), 16-17.

² Roman Jakobson, *Linguistics and Poetics*, ed. Thomas A. Sebeok (Cambridge: MIT Press, 1960), 7.

³ Şükrü Maden, "Dursunzâde Abdülbâkî Efendi'nin Şuarâ Sûresi'nin Tefsiri Üzerine Yazdığı Haşiyenin Tahkik ve İncelemesi", *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 5/1 (2022), 1-76.

⁴ Mustafa Karagöz, "Şu'arâ Sûresi 153. ve 185. Ayetlerdeki Müsehharîn Kelimesinin Tefsirinde Görülen Anlam Farklılaşması", *Marife Bilimsel Birikim* 11/1 (2012), 1-22.

⁵ Hanaa Harami, "el-İnziâcü't-Terkîbî fi Sûreti Şu'arâ", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/1 (2024), 1-24.

birer kod olarak muhatap üzerinde uyandırdığı etkiyi incelemek, araştırmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

1. İletişim Modeli ve Dilin İşlevleri

İletişim, en genel anlamıyla gönderici ve alıcı arasında duygu, düşünce ve bilgilerin paylaşılarak ortak bir payda yaratılması sürecidir. Bu karmaşık sürecin merkezinde yer alan dil, insanların sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve anlam inşa etmek için kullandıkları en temel araçtır.⁶ Roman Jakobson tarafından geliştirilen altı unsurlu iletişim modeli, dilin sadece bilgi aktarma göreviyle sınırlı olmadığını, her bir iletişim ögesine bağlı olarak farklı işlevler üstlendiğini amaç temelli bir perspektifle ortaya koyar.⁷ Dilin bu işlevlerini kavramak, sözel bildirim aktarım potansiyelini, estetik niteliğini ve toplumsal etkileşimdeki rolünü anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

1.1. İletişimin Altı Temel Unsuru

İletişim ediminin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için gerekli olan unsurlar ve bu unsurların üstlendiği işlevler, çağdaş dilbilimin en temel konularından birini teşkil etmektedir. Roman Jakobson'un dilbilimsel modeline göre gerek sözlü gerekse yazılı mecralarda bir iletişimin vuku bulabilmesi, birbiriyle ilintili altı temel unsurun varlığına bağlıdır.⁸ Bu süreç, temelde bir kaynağın belirli bir alıcı kitleye yönelik anlamlı bir ileti inşa etmesiyle gelişen çift yönlü bir etkileşimdir. İletişimin bilişsel düzeyde bir anlam ifade edebilmesi için, aktarılan mesajın mutlaka nesnel veya düşünsel bir gerçeklik düzlemine, yani bir göndergeye temas etmesi zaruridir. Örneğin, hizmet sektöründeki bir sipariş eyleminde dile getirilen talepler, ancak tarafların aynı bağlamsal gerçekliği paylaşması durumunda işlevsel bir karşılık bulabilmektedir. Söz konusu bilgi aktarımının başarıyla tamamlanabilmesi için taraflar arasında fiziksel veya psikolojik bir kanalın tesis edilmesi ve kullanılan semboller bütünü, yani, kodun (dil veya işaretler sistemi) her iki özne tarafından da ortak bir referans çerçevesi olarak kabul edilmesi gerekmektedir.⁹ Bu bağlamda iletişim, sadece bir ses veya yazı aktarımı değil, ortak bir gösterge dizgesinin paylaşılan bir gerçeklik zemininde anlamlandırılması sürecidir.

Roman Jakobson, iletişimi bir sistem dahilinde ele alarak, herhangi bir dilsel bildirişimin gerçekleşmesi için altı temel ögeye ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür:

Gönderici: (Addresser / المرسل): Gönderici konuşan veya hitap eden kişidir. İletişim eyleminin başlatıcısı olan kaynak (gönderici), bir düşünceyi veya veriyi dilsel bir dizgeye dönüştürerek somut bir sözce haline getiren temel aktördür. Bu figür, bir edebi metnin müellifi, haber metnini kurgulayan bir gazeteci veya teknik bir raporu hazırlayan uzman olabileceği gibi, gündelik yaşamdaki herhangi bir anlatıcı da olabilir. Metnin semantik ve retorik sorumluluğu tamamen bu özneye aittir. Dilsel düzlemde bu özne, kendisini genellikle birinci tekil (ben) veya birinci çoğul (biz) zamirleri aracılığıyla

⁶ Zeynel Kiran, "Dilbilim ve Temel İlkeleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (1984), 87.

⁷ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 4.

⁸ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 4.

⁹ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 4-6.

görünür kılar. Bu adılar, göndericinin metne dahil ettiği öznelliğin ve kişisel bakış açısının linguistik birer kanıtıdır.¹⁰

Alıcı (Addressee / المرسل إليه): Hitabı dinleyen kişideki işitme sistemidir. İletişim ediminin en temel bileşenlerinden biri olan alıcı, göndericinin belirli bir kodlama ile oluşturduğu iletiyi alan, bu iletinin kodunu çözen ve mesajı anlamlandıran taraftır. Dilbilimsel düzlemde alıcı, genellikle “sen” veya “siz” şahıs zamirleriyle temsil edilir. Alıcı, her ne kadar her zaman bir kişiye veya topluluğa işaret etse de konuşucunun dışındaki bir varlık olması hasebiyle dilbilimsel bir kategori olarak nesnel bir konuma sahiptir. Alıcının temel görevi, iletiyi yalnızca fiziksel olarak almak değil, aynı zamanda göndericinin niyetini kavramak ve kodlanan sembollerini çözerek iletişimi nihayete erdirmektir. Bu süreçte dilin alıcıyı harekete geçirme işlevi devreye girer. Zira gönderici, iletiyi alıcının davranışlarında, düşüncelerinde veya tutumlarında bir değişiklik yaratmak, onu bir eyleme sevk etmek veya bir soruya yanıt vermesini sağlamak amacıyla kurgular. Örneğin, “Tahsilatı bitir” ifadesinde olduğu gibi emir kipleri veya “Şeyma!”, “Hocam!” gibi doğrudan seslenmeler, alıcının varlığını belirginleştiren ve onu odak noktasına alan dilsel araçlardır. İletişimin başarısı, göndericinin alıcının doğasını, bilgi düzeyini ve içinde bulunduğu bağlamı ne ölçüde dikkate aldığına bağlıdır. Özellikle Kur’ân gibi hitap gücü yüksek metinlerde alıcı, bazen doğrudan bir kişi (Peygamberler), bazen bir topluluk, bazen de tüm insanlıktır. Bu metinlerde alıcıyı harekete geçirme işlevi, muhatabı eyleme (namaz kılma, adaletle davranma gibi) ve tefekkürü sevk eden en dinamik unsurdur.¹¹

Kanal (Contact / القناة): Hitabı ulaştırma yoludur. Gönderici ve alıcı arasında ortak bir dil olmaksızın anlaşma ve uzlaşım gerçekleşmez. Kanal, toplum ve grupların kullandığı anlaşma dilidir. Göndericinin konuşma esnasında alıcıya yönelttiği konuşma eylemi, bir bireşim faaliyetidir. Yani göndericinin zihinde ve kalbinde karşı tarafa iletmek istediği arzu, istek, düşünce ve mefhumlar vardır. Tüm bunları karşı tarafa ilemesi, aktarması gerekmektedir. Telefon, ses ve görseller bu mefhumların aktarılmasında kullanılan araçlardır.¹² Kanal, iletişimde iki temel boyutta işlev görür: Fiziksel boyut, iletinin duyularla algılanabilir bir formda (ses dalgaları, ışık, mürekkep, dijital sinyaller vb.) akışını sağlayan somut mecradır. Yüz yüze bir diyalogda hava tabakası sesin iletilmesi için fiziksel kanalı oluştururken; bir metinde kâğıt veya ekran, bir telefon görüşmesinde ise elektromanyetik ağlar bu görevi üstlenir. Psikolojik boyut, iletişim kuran özneler arasındaki zihinsel hazırlık ve dikkat yoğunluğunu ifade eder. Fiziksel kanal açık olsa dahi, taraflardan birinin dikkatinin dağılması veya bağlamdan kopması, ruhsal bağlantının kesilmesine ve dolayısıyla iletişimin aksamasına neden olur.¹³

Gönderge (Referant / السباق): Dil burada işaret işlevini yerine getirir. Bizi hakkında konuştuğumuz eşyaya yöneltir. Roman Jakobson’un iletişim kuramında gerçeklik ile dil

¹⁰ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 3.

¹¹ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 350; Veysel Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim* (İstanbul: Papatya Yayınları, 2002), 39.

¹² Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 62-94.

¹³ Zeynel Kiran, *Dilbilim Akımları* (Ankara: Onur Yayınları, 1996), 85.

arasındaki köprüyü kuran gönderge, içerisinde kendisine atıfta bulunulan nesne, kişi, olgu veya soyut kavramlar bütünüdür.¹⁴ Gönderge, iletişim eyleminin üzerinde yükseldiği dış dünyayı veya düşünsel evreni temsil eder. Dilbilgisel düzlemde genellikle üçüncü tekil şahıs çekimleri ve iyelik ekleri aracılığıyla tezahür eder. Göndergeyi “ben” (gönderici) ve “sen” (alıcı) ögelerinden ayıran en temel fark, onun nesnel doğasıdır. Gönderici ve alıcı, iletişimin özneler arası dinamiklerini oluştururken; gönderge, bu etkileşimin dışındaki “o” makamını temsil eder. Bir söylemde gönderici, kendi dışındaki bir varlığa veya kavrama yöneldiği anda öznellikten uzaklaşarak nesnel bir referans noktasına temas eder. Örtük ya da dolaylı olsun, her iletinin mutlaka bir gerçeklik zeminine (göndergeye) dayanması zorunludur. Zira bir referans noktası bulunmayan ileti, anlamsal bir boşluğa düşer. İletişimin temel yapı taşlarından biri olan bağlam, bir iletinin alıcı tarafından sağlıklı biçimde çözümlenebilmesi için gerekli olan nesnel ve zihinsel göndergeler bütünüdür. Dilin altı unsurundan biri olan bağlam, metni oluşturan dilsel birimlerin sadece fiziksel ortamını değil, aynı zamanda bu birimlerin anlam dünyasını kuşatan göndergesel işlevini belirler. Metin dilsel bir inşa süreci olduğundan, anlamın somutlaşması ancak iletinin içinde bulunduğu bu bağlamsal dizgeyle mümkündür. Bir sözcüğün anlamsal değeri, onun iletişim şemasındaki diğer ögelerle kurduğu bağlamsal ilişkiden bağımsız düşünülemez.¹⁵

Kod (Code / الشفرة): Mesajın karşı tarafa iletilmesi için kullanılan şifredir. Türkçe, Arapça, İngilizce vb. tabii diller ve lehçeler birer kod kabul edilmektedir. İletişim sürecinin en kritik bileşenlerinden biri olan kod, gönderici ve alıcının iletiyi anlamlandırmak için üzerinde uzlaştığı ortak işaretler ve kurallar sistemidir.¹⁶ Bir iletinin oluşturulması ve alıcı tarafından doğru bir şekilde çözümlenebilmesi için başvuru olan bu yapı, en genel anlamıyla dili temsil eder. İletişimin başarılı sayılabilmesi için tarafların aynı kodu veya dili kullanıyor olmaları ya da kodun en azından bir kısmını karşılıklı olarak anlamaları şarttır. Sadece Türkçe, Arapça veya İngilizce gibi doğal diller değil; bir dilin lehçeleri, mors alfabesi, trafik işaretleri ve hatta bir arkadaş grubu arasındaki özel şakalar da birer kod kabul edilmektedir.

Mesaj (Message / الرسالة): Gönderici tarafından alıcıya verilmek istenen ileti, duygu ve düşüncelerdir. Gönderici ve alıcı arasındaki asıl amaçtır.¹⁷ İletişim sürecinin temel taşlarından biri olan mesaj, göndericinin alıcıya aktarmak istediği her türlü duygu, düşünce, bilgi, niyet ve haberin bütünüdür. Roman Jakobson’un geliştirdiği altı unsurlu iletişim modelinde mesaj, gönderici ile alıcı arasında gidip gelen ve iletişimin asıl amacını taşıyan ögedir. Mesaj, konuşulan sesler, yazılı metinler, görseller, emojiler, işaretler veya jestler gibi farklı modlarda fiziksel bir paket olarak sunulur.¹⁸

¹⁴ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 3-4.

¹⁵ Fatih İbiş, “Anlamın Epistemolojik Ön Koşulu Olarak Bağlam”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25/2 (Haziran 2023), 716.

¹⁶ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 3-4.

¹⁷ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 4-5; Ahmed Mohob, *el-Vazîfetü't-tenbîhiye fi sûreti Bakara* (Cezayir: Câmiatü Mantûrî, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 15; Zeynel Kıran - Ayşe Eziler Kıran, *Dilbilime Giriş* (Ankara: Seçkin Yayınları, 2018), 87.

¹⁸ Mohob, *el-Vazîfetü't-tenbîhiye fi sûreti Bakara*, 16; Adil Türker - Eyup Akşit, “Dilin Gönderge İşlevi Bağlamında Yûsuf Sûresi'nin Bazı Âyetlerinin Tahlili”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi (TİAD)*,

Roman Jakobson'un iletişim modeli, ilâhi metinler ve Allah-insan iletişimi bağlamında değerlendirildiğinde, bu sürecin ontolojik ve uygulama açısından beşeri iletişimden farklı bir derinlik kazandığı görülmektedir. Bu modeldeki 6 unsur, dini metinler özellikle Kur'ân-ı Kerîm özelinde şu şekilde yapılandırılabilir: Gönderici, ilâhi iletişimde mesajın asıl kaynağı Allah'tır. Ancak bu süreçte gönderici rolü aşamalıdır; ilk aşamada Allah mesajı gönderirken, ikinci aşamada Hz. Peygamber bu mesajı insanlara tebliğ ederek ikincil bir kaynak rolü üstlenir. Alıcı, iletişimin birinci boyutunda alıcı vahiy meleği Cebrâil (a.s), ikinci boyutunda Hz. Peygamber'dir. Üçüncü boyutta ise alıcı, ilâhi mesajın ulaştığı tüm insanlık kitleleridir. Bu muhataplar, tenzil döneminde yaşayan ilk muhataplar ve metni daha sonra okuyan sonraki nesiller olarak iki grupta değerlendirilebilir. İleti, gönderici tarafından alıcıya aktarılan ilâhi emir, nehiy ve müjdelerden oluşan vahiydir. İlâhi metinlerde iletinin nihai amacı, muhatabı eyleme sevk etmek ve hidayeti göstermektir. Bağlam, ilâhi mesajın sağlıklı anlaşılması için en kritik unsurlardan biridir. Kur'ân bağlamında gönderge, en geniş anlamıyla 23 yıllık nüzûl ortamı ve bu ortamda yaşanan gerçeklikleri kapsar. Bağlam, iletinin dış dünyadaki hangi nesne veya olguya işaret ettiğini belirler. Kanal, iletinin alıcıya ulaştırılma yoludur. Allah ile Hz. Peygamber arasındaki kanal Cebrâil ve vahiydir. Hz. Peygamber ile insanlar arasındaki kanal, Hz. Peygamber'in tebliği iken, sonraki nesiller için bu kanal yazılı mushaftır. Kod, iletinin oluşturulduğu dildir ki Kur'ân-ı Kerîm bağlamında bu Arapçadır. Başarılı bir iletişim için gönderici ve alıcının ortak bir kod üzerinde uzlaşması gerekir. Bu kod sadece dilsel değil, aynı zamanda muhatapların anlayabileceği kültürel ve estetik normları da içerir.¹⁹

1.2. Jakobson'un Altı İşlevsel Kategorisi

Dilin işlevlerine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri de Roman Jakobson'a aittir. Ona göre bu işlevler şu şekildedir:

1. Göndergesel İşlev (Referential Function / الوظيفة المرجعية): Amaç, muhataba nesnel bilgi vermektir. Doğrudan iletişimdeki bağlam (context) veya gönderge (referent) unsuru üzerine odaklanır. Gönderilen mesajın yapısı en belirleyici ve bilişsel olan göndergesel işleve bağlıdır. Bununla birlikte her ne kadar kaynak iletişimde belirleyici bir unsur olsa da gönderilen mesajın bağlamı da en az gönderici kadar önemlidir. Bu noktada mesajın sağlıklı bir şekilde iletilmesi ve anlaşılması için iletişimin göndergesel işlevi başta olmak üzere diğer işlevleri de dikkate alınmalıdır. Bu işlev, dilin dış dünyadaki nesnelere, olayları, durumları veya zihinsel kavramları nesnel bir şekilde betimleme, bilgi verme ve rapor etme amacını taşır. Bu işlevin birincil amacı, muhataba nesnel, gözlemlenebilir ve doğrulanabilir bilgi sunmaktır. Konuşucu (ben) ve alıcıdan (sen) ziyade, üzerinde konuşulan konuya (o/onlar) yöneldiği için genellikle üçüncü şahıs anlatımı ve zamirleri kullanılır. Göndergesel işlevle kurulan bildirim cümleleri, emir veya çağrı cümlelerinin aksine bir doğruluk değerine sahiptir. Yani bu ifadelerin gerçeklikle örtüşüp örtüşmediği (doğru veya yanlış olduğu) sorgulanabilir. Bu işlev,

(2024), 8: 833-834; Ferhan Gül Zâde - Gulâmirza Kerîmî Ferd, "Avârizu't-terkîb fi binâi'l-cümleti'l-Arabiyye "Dirâse Belâğıyye vazîfiyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm fi zav'î'n-nazariyye li Roman Jakobson", *Mecelletü'l-Lugati'l-Arabiyye* 4 (2019), 596.

¹⁹ Mustafa Karagöz, "Dilin İşlevleri Açısından Kur'ân'ın Üslubu", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2007), 178.

Belâgat ilmindeki haber cümlesi ile temel bir benzerlik gösterir. Çünkü her iki kavramın da özünde bir durumu olduğu gibi bildirme, bilgi verme ve gerçekliği yansıtma gayesi yatar. Göndergesel işlev ile haber cümlesi arasındaki en belirgin ilişki, kurulan ifadelerin bir doğruluk değerine tabi tutulmasıdır. Kullanım alanları, bilimsel metinler, haber yazıları, kullanım kılavuzları, teknik el kitapları, raporlar ve nesnel betimlemeler bu işlevin baskın olduğu temel alanlardır. Dini metinler bağlamında, örneğin Kur'ân-ı Kerîm'in tamamı, yaratıcıdan insana bir bilgi aktarımı olması ve belirli bir nüzûl ortamındaki gerçekliklere yönelmesi hasebiyle kapsamlı bir göndergesel boyuta sahiptir.²⁰

2. Heyecana Bağlı İşlev (Emotive Function / الوظيفة الانفعالية): Roman Jakobson'un iletişim modelinde doğrudan göndericiye odaklanan temel işlevlerden biridir. Bu işlevin birincil amacı, göndericinin konuştuğu konu hakkındaki tutumunu, duygularını, ruh halini veya içsel durumunu yansıtmaktır. Muhataba yoğunlaşan bu fonksiyon doğrudan konuşmacının ne hakkında konuştuğuna odaklanır. Doğru veya yanlış belli bir duygu oluşturma eğilimindedir. Dildeki saf, duygusal tabaka heyecan işlevi ile oluşturulur. Göndergesel dilin anlamlarından farklıdır. Ses biçim ve söz dizim yapısı onu göndergesel dilden farklı kılar. Öznellik ve gönderici odaklı bir işlevdir. Göndergesel işlev nesnel bilgi vermeyi amaçlarken, heyecana bağlı işlev tamamen özeldir ve genellikle "ben" zamiri üzerinden şekillenir. Bu işlevin en saf örneği ünlemlerdir (vaay!, Eyvah!, Ah!, Oleyy!). Bunun yanında, konuşmacının ses tonu, sesletim süresi, vurgu ve ünlem işaretleri mesajın bilişsel anlamını değiştirmeden göndericinin öfke, şaşkınlık veya sevinç gibi duygularını ekler. Lirik şiirler, özel mektuplar, eleştiri yazıları ve günlük konuşmalardaki öznel betimlemeler bu işlevin en sık kullanıldığı alanlardır.²¹

3. Alıcıya Harekete Geçirme İşlevi (Conative Function / الوظيفة الافهامية): Doğrudan alıcıya odaklanan temel işlevdir. Bu işlev, göndericinin ileti aracılığıyla alıcının davranışlarında, düşüncelerinde veya tutumlarında bir değişiklik yaratmayı, onu bir eyleme sevk etmeyi veya bir tepki vermesini sağlamayı amaçlar. Sözdizim, morfoloji ve diğer sözcük gruplarından fonetik olması açısından sözdeki en salt ifadedir. Muhatabın eylem ve davranışlarında değişikliğe yol açar. Alıcı merkezli bir işlevdir. İletişimin odağı tamamen mesajın ulaştığı kişi veya topluluktur. Bu işlevde mesaj, alıcıyı işin içine sokmayı ve onu sorgulamayı hedefler. Birincil gaye bilgi vermek değil, alıcı üzerinde belirli bir etki yaratmak ve onu harekete geçirmektir. Bu nedenle "etkileme işlevi" veya "çağrı işlevi" olarak da adlandırılır. Alıcıya harekete geçirme işlevi dilbilgisel olarak şu yapılarla somutlaşır: Emir kipleri (Gel!, Dur!, İç!), Seslenme ("Ey iman edenler!", Aslınur!), İkinci şahıs zamirleri (sen/siz), soru cümleleri. Göndergesel işlevin aksine, bu işlevle kurulan cümleler (özellikle emirler) "doğru" veya "yanlış" olarak test edilemez.

²⁰ Veysel Kılıç, *Dilin İşlevleri ve İletişim*, 31; Dilkhoş Jarallah Hussein Dizaee - Mahabad Hashim Ibrahim, "Jakobson's Language Functions and Searl's Speech Acts: Mutual Influence and Development", *Journal of Education for the Humanities*, 19/5 (2025), 765; Zeynel Kıran, *Dilbilim Akımları*, 90; Mevlayı Hatice İzzî, *Vazâifü'l-luga fi'n-nusûsi'l-muhtâra li'taori's-sâneviyyi es-senetü'l-ülâ âdâb ve felsefe enmûzecen* (Cezayir: Câmiatü Ayn Temûşent Bilhâc Bivuşib, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 17; Angela Cristin Tribus, *The Communicative Functions of Language: An Exploration of Roman Jakobson's Theory in TESOL* (Brattleboro: SIT Graduate Institute, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 5; Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

²¹ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7-8.

Benzer şekilde Belâgat ilmindeki inşâî üslup da muhatabın zihninde veya davranışlarında bir değişiklik yaratmayı, onu işin içine sokmayı amaçlar. Doğru veya yanlış olarak test edilemez.²² Örneğin, “Oku!” emrine “Bu doğru mu?” diye yanıt verilmez. Çağrı işlevi ve inşâî üslup emir kipi ve seslenme yapılarında kendini gösterir. Belâgat ilmindeki nida, emir, nehiy (yasaklama), dua ve soru gibi formlar bu kapsamda değerlendirilir. Reklam sloganları, siyasi propaganda, dini emirler (“Oku!”), genelgeler, el ilanları ve yemek tarifleri bu işlevin en yoğun kullanıldığı alanlardır.²³

4. Kanalı Kontrol İşlev (Phatic Function / الوظيفة الانتباهية): İletişimin kanal unsuru üzerine odaklanan bir dil işlevidir. Bu işlevin temel amacı, bilgi aktarmaktan ziyade iletişim kanalını açmak, sürdürmek, kontrol etmek veya sonlandırmaktır. İletişimi sürdürme veya bitirme, kanalı kontrol etme, muhatabın dikkatini çekme ve dikkati sürdürme görevini üstlenen mesajlar ve kelimeler vardır. Mesajın üstlendiği bu görevlerin amacı sağlıklı bir iletişimdir. İletinin alıcıya fiziksel veya psikolojik olarak ulaşım ulaşmadığını denetlemek için kullanılır. Örneğin, “Sesimi duyuyor musun?” veya “Beni anlıyor musunuz?” gibi ifadeler bu işleve yöneliktir. Konuşmayı başlatmak (selamlaşma) veya sona erdirmek (vedalaşma) için kullanılan kalıplar bu işlev kapsamındadır. “Alo”, “Merhaba”, “Görüşürüz” gibi ifadeler tipik örneklerdir. Muhatabın dikkatinin dağılıp dağılmadığını kontrol etmek ve onu iletişim sürecinde tutmak amaçlanır. Bu işlevde aktarılan bilginin kendisinden ziyade, kişiler arasında sosyal bir bağ kurmak ve bu bağı korumak önemlidir. Hava durumu hakkındaki kısa sohbetler, nezaket soruları (Nasılsın?) ve onaylama sesleri (Hı-hı, Evet) bu sınıfa girer. Kanalı açık olup olmadığını sorgulayan soru yapıları sıkça kullanılır. Törenlerde, uzun nutuklarda veya resmi toplantılarda iletişimi canlı tutmak için tekrarlanan ritüelleşmiş formüller bu işlevi yerine getirir.²⁴

5. Dil Ötesi İşlev (Metalingual Function / وظيفة ما وراء اللغة): İletişimin kod unsuru üzerine odaklanan dil işlevidir. Bu işlev, dilin kendisini açıklamak, tanımlamak, yorumlamak veya tarafların aynı dili/kodu paylaşım paylaşmadığını denetlemek amacıyla kullanılır. Modern mantıkta dilin iki seviyesi arasında bir ayrıma gidilmiştir. Nesne dili ve dil ötesi. Nesne dili nesnelere bahseder. Dil ötesi ise dilden bahseder. Fakat dil ötesi işlev mantıkçılar ve dilbilimciler tarafından kullanılan sadece zorunlu bir araç değildir. Bununla birlikte günlük dilde büyük role sahiptir. Mesajı karşılayan kişi iletişim esnasında kullandıkları iletişim kodunu kontrol etme gereği duyar. Bu kodun sağlıklı olması ile dil ötesi fonksiyon ilgilenir. Dil, dış dünyadaki nesnelere bahsetmek yerine bizzat kendi yapısı ve kuralları hakkında bilgi verir. Modern mantıktaki nesne dili ile metadil ayrımına dayanır. Gönderici ve alıcının kullanılan dili aynı şekilde anlayıp anlamadığını kontrol eder. “Ne demek istiyorsunuz?” veya “Beni takip edebiliyor musunuz?” gibi ifadeler bu işleve hizmet eder. Bir kelimenin anlamının

²² Ali el-Cârîm - Mustafa Emîn, el-Belâgatü'l-Vâdiha (Beyrut: Dâru'l-Fecr, 2019), 270.

²³ Hussein Dizaey - Ibrahim, “Jakobson’s Language Functions and Searl’s Speech Acts: Mutual Influence and Development”, 765-766; Zeynel Kıran, *Dilbilim Akımları*, 96; İzzî, *Vazâifü'l-luğa fi'n-nusûsi'l-muhtâra li'tavri's-sâneviyyi es-senetü'l-ülâ âdâb ve felsefe enmûzecen*, 24.

²⁴ Yusuf Akyüz, “Arap Dili İlimlerinde Dilin Çağrı İşlevinin Arka Planı” *İslami İlimler Dergisi*, 19/1 (2024), 40-42; Zeynel Kıran, *Dilbilim Akımları*, 95-96; Tribus, *The Communicative Functions of Language: An Exploration of Roman Jakobson’s Theory in TESOL*, 12.

açıklanması bu işlevin örneğidir. Örneğin “Belâgat nedir?” sorusu veya “Belâgat, mukteza-i hale uygun söz söyleme sanatıdır.” cevabı metadil işlevi taşır. Dilbilgisi kurallarının anlatıldığı tüm durumlar bu kapsamdadır. “Arapçadaki mübteda ve haberin i’rabı merfudur” veya “Arapçada kelime üçe ayrılır; isim, fiil, harf.” gibi ifadeler dilin kendisini konu edinir.²⁵

6. Şiirsel İşlev (Poetic Function / الوظيفة الشعرية): İletişimin mesaj unsuru üzerine odaklanan bir dil işlevidir. Bu işlevde mesaj, dış dünyadaki bir gerçeği bildirmekten ziyade kendi hatırına ve kendi yapısına odaklanacak şekilde kurgulanır. Şiirsel fonksiyonda amaç muhataba bilgi değil estetik haz vermektir. Bu fonksiyon sözlü sanatın tek amacı olmamakla birlikte baskın ve belirleyici bir fonksiyondur. Buna karşılık diğer sözlü aktivitelerde yardımcı unsur olarak görev üstlenir.²⁶ Bu işlevin birincil gayesi bilgi aktarmak değil, alıcıda estetik bir zevk ve sanatsal bir etki uyandırmaktır. Şiirsel işlevde, normalde sadece kelime seçiminde kullanılan benzerlik ve uyum, cümlelerin dizilişine (ritim, kafiye, ses benzerliği) de uygulanır. Bu durum, dili mantığın müzikle kesiştiği bir noktaya taşır. Örneğin, klasik Arap şiirlerindeki ses, ritim, kafiye uyumu, estetik bir form oluşturur.²⁷

2. Şu’arâ Sûresinde Dilin İşlevleri

Kur’ân-ı Kerîm’in yirmi altıncı sûresi olan Şu’arâ sûresi, Mekki bir sûre olup toplamda 227 âyetten oluşmaktadır. Sûrenin ilk bölümünde Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Lût ve Hz. Şuayb peygamberlerin kavimleri ile olan tebliğ mücadelesi ve üç semavi din (İslâmiyet, Hristiyanlık, Yahudilik) tarafından değerli bir peygamber olarak görülen Hz. Mûsâ’nın, kardeşi Hârûn (a.s) ile birlikte Firavuna karşı verdikleri mücadele anlatılmaktadır.²⁸ İkinci bölümünde ise Hz. Muhammed’in tebliğinden bahsedilmektedir. İlahi iletişimde mesajın asıl kaynağı Allâh Teâlâ’dır. Bu sûre bağlamında, Hz. Mûsâ’ya seslenen ve ona görevini bildiren bizzat Cenab-ı Hak’tır. Alıcı ise iletişimin doğrudan muhatabı Hz. Mûsâ’dır. Ancak mesajın içeriğinde sorgulanan dolaylı alıcılar Firavun’un kavmidir.²⁹

Sûrenin 10. - 11. âyetlerinde ileti, Hz. Mûsâ’ya verilen “Zalimler topluluğuna git.” emri ve ardından gelen “Sakınmayacaklar mı?” uyarısıdır. Bağlam ise Hz. Mûsâ’nın peygamberlikle görevlendirilmesi ve Firavun’un zulmü altındaki tebliğ

²⁵ Zeynel Kıran, *Dilbilim Akımları*, 98; İzzî, *Vazâifü’l-luga fi’n-nusûsi’l-muhtâra li’tavri’s-sâneviyyi es-senetü’l-ûlâ âdâb ve felsefe enmûzecen*, 24-26; Zâde - Ferd, “Avârizu’t-terkîb fi binâi’l-cümleti’l-Arabiyye “Dirâse Belâgiyye vazîfiyye fi’l-Kur’âni’l-Kerîm fi zav’i’n-nazariyye li Roman Jakobson”, 601.

²⁶ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 6.

²⁷ Zeynel Kıran, *Dilbilim Akımları*, 99; İzzî, *Vazâifü’l-luga fi’n-nusûsi’l-muhtâra li’tavri’s-sâneviyyi es-senetü’l-ûlâ âdâb ve felsefe enmûzecen*, 25-26; Amr Bûkumra, “Vazâifü’l-luga fi zav’i nazariyyâti’l-isti’mâl-vazîfetâ’l-incâz ve’l-hicâc enmûzecen-” *Al-Lisaniyyat*, 24/1 (2017), 18; Türker - Akşit, “Dilin Gönderge İşlevi Bağlamında Yûsuf Sûresi’nin Bazı Âyetlerinin Tahlili”; Zâde - Ferd, “Avârizu’t-terkîb fi binâi’l-cümleti’l-Arabiyye “Dirâse Belâgiyye vazîfiyye fi’l-Kur’âni’l-Kerîm fi zav’i’n-nazariyye li Roman Jakobson”, 598.

²⁸ Ebu’l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1420), 5/618-638; Ömer Faruk Harman “Mûsâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 31/207-213.

²⁹ Bekir Topaloğlu, “Şuarâ Sûresi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/221-222.

ortamıdır: “*Hani rabbin Mûsâ’ya, şöyle seslenmişti: O zalimler topluluğuna, Firavun’un kavmine git. Onlar (zulümden) hala sakınmayacaklar mı?*”³⁰ (وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنْ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ قَوْمًا) (فِرْعَوْنَ أَلَا يَتَّقُونَ). Âyette geçen “*Git*” (اِئْتِ) ifadesi, Jakobson’un dilin alıcıyı harekete geçirme işlevine örnektir. Bu işlev, göndericinin alıcı üzerinde bir etki yaratmayı, onun davranışını değiştirmeyi veya onu bir eyleme sevk etmeyi amaçladığı durumlarda baskındır. Burada Allâh (c.c), muhatabı olan Hz. Mûsâ’yı doğrudan bir göreve (tebliğ için Firavun’a gitmeye) teşvik etmektedir. Âyetin devamındaki “*Hala sakınmayacaklar mı?*” (أَلَا يَتَّقُونَ) sorusunda, istifham hemzesi (أ) kullanımı dilin heyecana bağlı işlevini ön plana çıkarır. Bu işlev, konuşucunun kendi iletisinin konusu karşısındaki tutumunu ve duygusunu yansıtır. Bu bir iltifat üslûbudur. Mûsâ (a.s) ile yapılan münacat esnasında söz, aniden onlara yöneltilir, yüzlerine karşı inkâr ve öfke ifadesiyle hitap edilir. Bu durum, bir kimsenin işlediği suçu bir dostuna anlatırken suçlu da orada bulunuyorsa anlatımın harareti arttığında şikâyeti bırakıp doğrudan suçluya dönerek: “Hiç Allah’tan korkmaz mısınız? İnsanlardan utanmaz mısınız?” demesine benzer. İltifat üslubunun elçiye hitaben kullanılması, sanki onların huzurunda söylenmiş ve kulaklarına ulaştırılmış gibidir. Çünkü Mûsâ (a.s) bunu onlara tebliğ edecek, yasaklayacak ve insanlar arasında yayacaktır.³¹ Âyetin tamamı, tarihsel bir hakikati (Hz. Mûsâ ve Firavun kıssası) nesnel bir düzlemde aktardığı için göndergesel işleve de sahiptir. Dil, burada bizi hakkında konuşulan zalimler topluluğu ve Firavun kavmi gibi dış gerçekliklere yöneltilir. “*Hala sakınmayacaklar mı?*” gibi ifadeler, muhatabın dikkatini çekme, iletişimi canlı tutma ve kanalı kontrol etme amacı da taşımaktadır.

Şu’arâ sûresinin 13. âyeti, Roman Jakobson’un iletişim modelindeki dil işlevlerinin bir sözce içerisinde nasıl iç içe geçebileceğini ve baskınlık değiştirebileceğini gösteren çok net bir örnektir: “*Göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor; onun için bu elçilik görevini Hârûn’a yükle*” (وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَارُونَ)³². Âyetin “*Göğsüm daralıyor, dilim dolaşıyor*” (وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي) kısmında dil, tamamen gönderici (Hz. Mûsâ) odaklıdır. Hz. Mûsâ, bu ifadelerle kendi içsel durumunu, yaşadığı psikolojik sıkıntıyı ve fiziksel tutukluğunu dile getirmektedir. Onların yalanlamasına ve bunun sonucunda doğacak göğüs daralmasına dikkat çekmektedir. Dildeki tutukluk ise mevcut hâline ek olarak artabilecek bir durumdur. Mûsâ (a.s), son derece belîğ ve dili güçlü hatiplerden değildi, Hârûn (a.s) ise böyleydi. Bu yüzden onun kendisine katılmasını istemiştir.³³ Bu işlev, göndericinin iletişime konu olan olay karşısındaki duygu, tutum ve öznelliğini yansıtır. “Ben” zamiri ve göndericinin ruh halini belirten ifadelerle (daralıyor, dolaşıyor) somutlaşır. Burada amaç bilgi vermektense ziyade, göndericinin içinde bulunduğu duygusal durumu alıcıya (Allah Teâlâ) hissettirmektir. Âyetin ikinci kısmı olan “*Onun için bu elçilik görevini Hârûn’a yükle*” (فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَارُونَ) talebinde ise odak noktası alıcıya (Allah Teâlâ) kayar. “*Öyleyse Hârûn’a gönder.*” ifadesinin anlamı şudur: Cebrâil’i ona gönder, onu da peygamber kıl, onu bana yardımcı yap ve onunla gücümü artır. Mûsâ, bu

³⁰ Kur’ân Yolu (Erişim 3 Mayıs 2026) eş-Şuarâ 26/10-11.

³¹ Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi’t-tenzîl ve uyûni’l-ekâvil fi vücûhi’t-te’vîl*, thk. Adil Ahmed Abdül Mevcûd - Ali Muhammed Muavviz (Riyad: Mektebetü’l-Abîkân, 1998), 1/379.

³² eş-Şuarâ 26/13.

³³ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi’t-tenzîl ve uyûni’l-ekâvil fi vücûhi’t-te’vîl*, 1/380.

tümcede bir emir/talep kipi kullanarak alıcının davranışında bir değişiklik yaratmayı ve onu belirli bir eyleme sevk etmeyi amaçlamaktadır.³⁴ Alıcıyı harekete geçirme işlevi, dilbilgisel olarak en saf halini bu örnekte olduğu gibi emir ve istek yapılarında bulur. Bu âyette dil, tek bir işlevle sınırlı kalmamış, bir hiyerarşi içerisinde iki farklı görevi yerine getirmiştir. Hz. Mûsâ, önce kendisinin eksik olduğunu ve korkusunu heyecana bağlı işlevle ortaya koymuş, bu duygusal zemine dayanarak alıcıdan bir çözüm talebinde bulunarak alıcıyı harekete geçirme işlevine geçiş yapmıştır. Bu durum, iletişimin dinamik yapısını ve bir mesajın alıcı üzerinde etki yaratmak için nasıl kurgulandığını göstermektedir.

Sûrenin 14. âyeti, bir Kıpti'yi öldüren Hz. Mûsâ (a.s)'nın duygularının onun ağzından aktarımı ve Roman Jakobson'un iletişim modelinde doğrudan göndericiye, yani Hz. Mûsâ'ya odaklanan heyecana bağlı işlevin tipik bir örneğidir: "Ayrıca ben onlar nezdinde suçluyum, bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum dedi." (*وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ أَتَيْتُكُمْ*)³⁵. Heyecana bağlı işlev, bir iletinin göndericinin (konuşucu) iletildiği konu hakkındaki tutumunu, duygularını ve içsel durumunu yansıtmadır. Âyette Hz. Mûsâ, sadece geçmişteki bir olayı (Kıpti'yi öldürmesi) aktarmamakta, aynı zamanda bu olayın kendi üzerindeki psikolojik yükünü ve geleceğe dair "Korkuyorum" şeklindeki derin endişesini dile getirmektedir.³⁶ Bu işlevde nesnellikten ziyade öznellik hakimdir. Hz. Mûsâ'nın kendi can güvenliği konusundaki kaygısını "Beni öldürmelerinden korkuyorum" diyerek dışa vurması, dilin göndericiye ait bir duygu izlenimi oluşturma görevini yerine getirdiğini gösterir. Heyecana bağlı işlevde genellikle "ben" zamiri veya fiillerdeki birinci şahıs ekleri baskındır. Âyette geçen "Ben onlar nezdinde suçluyum" ve "Korkuyorum" ifadeleri, Hz. Mûsâ'nın kendi içsel gerçekliğine vurgu yapar. Bu âyet, Hz. Mûsâ'nın peygamberlik görevini alırken yaşadığı insani çekinceleri ve can korkusunu somutlaştırarak muhataba göndericinin ruh halini en salt haliyle aktarır. Kaynaklara göre, bu durum dilin duyguları ifade etme gücünü kullanarak mesajı daha etkili ve hissedilebilir kılmaktadır.

Şu'arâ sûresinin 15. âyetindeki ileti, bir önceki âyette korkularını ifade eden Hz. Mûsâ'nın (a.s) söylediklerine karşı Allah Teâlâ'nın onu teskin edici ifadesi, ona verdiği buyruğu ile dilin farklı işlevlerini barındıran zengin bir iletişim örneğidir: "Allah, "Hayır, asla böyle olmayacak! İkiniz de mucizelerimizle gidin. Şüphesiz biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz."³⁷ (*قَالَ كَلَّا فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّ مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ*). Âyetteki "Hayır, asla!" (*كَلَّا*) cevabında heyecana bağlı işlev söz konusudur. Âyetin bu ilk bölümünde "كَلَّا" lafzı, bir reddiye ve kuvvetli bir ünlem ifade eder. Allâh Teâlâ, Hz. Mûsâ'yı (a.s) söz konusu olaydan dolayı endişelenmemesi gerektiğini, onun düşündüğü gibi olmayacağını buyurur.³⁸ Roman Jakobson'un modeline göre heyecana bağlı işlev, göndericinin (Allah Teâlâ) iletinin içeriği karşısındaki tutumunu ve kesinliğini yansıtır. Burada Hz. Mûsâ'nın "Beni öldürürler" korkusuna karşılık ilâhi bir iradenin kesin reddi ve bu korkuyu ortadan

³⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vücihi't-te'vîl*, 1/380.

³⁵ eş-Şuarâ 26/14.

³⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1370.

³⁷ eş-Şuarâ 26/15.

³⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1370.

kaldıran duygusal bir müdahale söz konusudur. Âyetin “Haydi ikiniz de mucizelerimizle gidin” (فَادْهَبَا بِآيَاتِنَا) ifadesinde alıcıyı harekete geçirme işlevi bulunmaktadır. Gönderici (Allah Teâlâ), alıcıya (Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn) doğrudan bir emir vererek onları bir eyleme yönlendirmektedir. Eğer “Böylece ikiniz gidin” (فَذَهَبَا) ifadesi “كَلَّا” sözünün delalet ettiği fiile atfedilmiştir. Sanki “Ey Mûsâ, düşündüğün şeyden vazgeç, sen ve Hârûn gidin” denilmiştir.³⁹ Dilin bu işlevi doğrudan alıcıya odaklanır ve onun davranışlarında bir değişiklik yaratmayı amaçlar. Âyette geçen ikil emir kipi (فَادْهَبَا), Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn’u tebliğ görevini yerine getirmeleri için eyleme teşvik eden ifadedir. Emir kipleri bu işlevin dilbilgisel açıdan en net tezahürüdür. Âyetin son kısmında “Şüphesiz biz sizinle beraberiz, işitmekteyiz” (إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ) göndergesel işlev bulunur. Âyetin bu kısmı, Allah Teâlâ’nın her an muhataplarıyla beraber olduğu ve her şeyi işittiği bilgisini sunar. Bu ifade, bir durum tespiti yapması bakımından göndergesel işlev taşıırken, aynı zamanda alıcıdaki korkuyu giderip ona güven aşıladığı için heyecana bağlı işlevi destekler. Gönderici, kendisi hakkındaki bir hakikati (beraber olma ve işitme) beyan ederek alıcının psikolojik durumunu güçlendirmektedir. Şu’arâ sûresi bağlamında bu âyet, peygamberlerin insan peygamber olarak yaşadıkları kaygılara karşı ilâhi bir karşılık ve yönlendirme içerir. Allah Teâlâ, önce “كَلَّا” ile alıcının içsel korkusunu bastırarak (heyecana bağlı işlev), ardından “فَادْهَبَا” ile ona görevini yükleyerek (alıcıyı harekete geçirme işlevi) iletişimi eylemsel bir boyuta taşımıştır. Bu durum, kaynaklarda vurgulanan dilin sadece bilgi aktarmayıp, bir eylem ve etki mekanizması olduğu gerçeğiyle tam olarak örtüşmektedir.

Şu’arâ sûresinin 16. ve 17. âyetleri “Gidin Firavun’a ve deyin ki: Biz, Âlemlerin Rabbi’nin elçisiyiz. İsrâiloğullarını bizimle beraber serbest bırakasın diye gönderdiği...” (أَيُّهَا فِرْعَوْنُ) (فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ أَنْ أَرْسِلَ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ) iletinin hedefi ve dilbilgisel yapısı bakımından Roman Jakobson’un iletişim modelindeki alıcıyı harekete geçirme işlevi ile doğrudan örtüşmektedir. Âyetteki “Gidin!” (أَيُّهَا) ve “Deyin!” (فَقُولَا) ifadeleri emir kipindedir ve bu işlevin dilbilgisel yapısını temsil eder. Gönderici (Allah Teâlâ), alıcı konumundaki Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn’u Firavun’a gitmeleri ve tebliğde bulunmaları için doğrudan eyleme teşvik etmektedir. Ayrıca 17. âyette geçen “İsrâiloğullarını serbest bırak” talebi de ikincil alıcı olan Firavun’un davranışını değiştirmeye yönelik bir çağrı niteliği taşıdığı için yine bu işlev kapsamındadır.⁴¹ 16. âyette geçen “Biz, Âlemlerin Rabbi’nin elçisiyiz” (إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ) ifadesi, göndericilerin kimliği ve konumu hakkında nesnel ve bilişsel bir bilgi sunmaktadır. Bu kısımda dil, muhataba bir durumu bildirmek ve bilgi aktarmak amacıyla kullanılmıştır. Âyetlerdeki mesajın bütününe bakıldığında, elçilerin kendilerini “Âlemlerin Rabbi’nin elçisi” olarak tanımlaması, sadece bilgi vermekle kalmaz aynı zamanda Allah Teâlâ iradesini ve elçilerin bu görev karşısındaki kesin tutumunu da yansıtır. Kaynaklara göre, dini metinlerdeki bu tür ifadeler, göndericinin otoritesini ve iletinin ciddiyetini muhataba hissettirerek duygusal bir zemin oluşturur. Bu âyet grubunda dil, elçileri bir göreve memur etmek için alıcıyı harekete geçirme işlevini başat

³⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi’t-tenzîl ve uyûni’l-ekâvîl fi vücûhi’t-te’vîl*, 1/381.

⁴⁰ eş-Şuarâ 26/16-17.

⁴¹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, 1370.

olarak kullanırken, elçilerin kimliğini beyan etmek için de göndergesel işlevden yararlanmaktadır.⁴²

Sûrenin 18. ve 19. âyetlerinde “*Makamına vardıklarında Hz. Mûsâ’ya Firavun şöyle dedi: Biz seni çocukken himayemize alıp büyütmedik mi? Hayatının nice yıllarını aramızda geçirmedin mi? Sonunda yapacağını yaptın. Sen nankörün birisin!*”⁴³ (قَالَ أَمْ نُرَبِّتُكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِئْسَ فِينَا) (منْ عُمْرِكَ سِنِينَ وَفَعَلْتَ فَعَلْتَكِ الْيَ فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ). Burada heyecana bağlı işlev baskındır. Firavun, Hz. Mûsâ’yı yetiştirip büyüttüğünü hatırlatarak ona karşı duyduğu sitemi, öfkeyi ve suçlayıcı tutumunu dile getirmektedir. Ona yaptığı iyiliği hatırlatmış, onu büyütmesini ve yetişkinliğe ulaştırmasını nimet olarak saymış, ardından ekmekçisini öldürmesini yüzüne vurmuş ve bu işi büyütüp çirkin göstermiştir.⁴⁴ Özellikle “*Sen nankörün birisin!*” (وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ) ifadesi, göndericinin (Firavun) alıcıya (Hz. Mûsâ) karşı hissettiği öznel değerlendirmeyi ve duygusal tepkiyi doğrudan yansıtmaktadır. Bu işlev, göndericinin iletinin konusu hakkındaki duygularını ve içsel durumunu alıcıya hissettirmeyi amaçlar. Zemahşerî’ye (öl. 538/1144) göre “*Ve sen kâfirlerdendin*” sözünün şu anlamlara gelmesi de mümkündür: Bu, Hz. Mûsâ’nın nimetlere karşı nankör olduğunu iddia etmek olabilir. Nimetlere nankörlük etmeyi alışkanlık haline getiren kimse için, kendisine iyilik edenin yakınlarından birini öldürmek yadırganacak bir şey değildir demek istemiştir. Yahut Firavun’un kendisine ve ilahlığına karşı inkâr edenlerden olduğunu söylemek istemiştir. Ya da onların dinine göre kâfir olanlardan olduğunu kastetmiştir. Çünkü onların da taptıkları ilahları vardı.⁴⁵ Âyetler, Hz. Mûsâ’nın çocukluğunun Firavun’un yanında geçmesi ve geçmişte yaşanan Kıpti’nin öldürülmesi olayı gibi tarihsel ve nesnel gerçekliklere gönderme yapmaktadır. Firavun “*Hayatının nice yıllarını aramızda geçirmedin mi?*” diyerek üzerinde konuşulan bağlama dair nesnel bir bilgi sunmakta ve dilin bilgi verme görevini yerine getirmektedir. Firavun, Hz. Mûsâ’ya geçmişini ve işlediği suçu (“*Sonunda yapacağını yaptın*”) hatırlatarak muhatabı üzerinde psikolojik bir baskı oluşturmayı hedeflemektedir. Bu mesajın amacı, alıcıyı (Hz. Mûsâ) bir savunma yapmaya, geri adım atmaya veya suçluluk hissetmeye sevk ederek onun davranışlarında bir değişiklik yaratmaktır. Âyetlerdeki ifadeler (özellikle Firavun’un sitem dolu üslubu ve karşılaştırmalı anlatımı), iletinin sadece bilgi vermesini değil, aynı zamanda etkileyici bir formda sunulmasını sağlar. Firavun’un “*Büyütmedik mi?*”, “*Geçirmedin mi?*” gibi retorik soruları, mesajın ritmini ve ikna gücünü artırarak sanatsal bir derinlik katarak dilin sanatsal işlevini yerine getirir.⁴⁶

22. âyette “*O nimet diye başıma kaktığın şeye gelince o da İsrâiloğulları’nı kendine kul köle etmeden ibarettir!*”⁴⁷ (وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ). Hz. Mûsâ, Firavun’un kendisine yaptığı sözde iyiliği başa kakmasına karşılık duyduğu derin öfke ve kızgınlığı dile getirmektedir.⁴⁸ Burada Jakobson modelindeki dilin heyecana bağlı işlevi keskin ve net bir şekilde hissedilmektedir. Bu işlev, doğrudan göndericinin (Hz. Mûsâ) iletisinin

⁴² Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

⁴³ eş-Şuarâ 26/18-19.

⁴⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi’t-tenzîl ve uyûni’l-ekâvîl fi vüücûhi’t-te’vîl*, 1/1370.

⁴⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi’t-tenzîl ve uyûni’l-ekâvîl fi vüücûhi’t-te’vîl*, 1/384.

⁴⁶ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

⁴⁷ eş-Şuarâ 26/22.

⁴⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, 1370.

konusu karşısındaki öznel tutumunu, duygularını ve içsel durumunu yansıtır.⁴⁹ Hz. Mûsâ, Firavun'un "nimet" olarak sunduğu durumun aslında kendi halkının köleleştirilmesi gibi trajik bir sonucun bedeli olduğunu vurgulayarak, konuşucu odaklı bir duygusal izlenim oluşturur. Âyet, "İsrâiloğullarını kendine kul köle etmen" ifadesiyle o dönemdeki tarihsel ve nesnel bir realiteye gönderme yapmaktadır. Dilin bu işlevi, bağlama yönelerek muhataba durum hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Hz. Mûsâ, burada sadece duygularını yansıtmakla kalmayıp, üzerinde konuşulan asıl meseleyi (İsrâiloğullarının kölelik durumunu) ifade ederek iletinin bilgi temelini oluşturmaktadır. Hz. Mûsâ'nın bu çarpıcı cevabı, Firavun üzerinde bir psikolojik etki yaratmayı ve onu kendi iddialarıyla yüzleştirerek bir tepki vermeye sevk etmeyi hedefler. Bu işlev doğrudan alıcıya odaklanır ve onun davranışlarında veya düşünce yapısında bir sarsıntı/değişiklik oluşturmayı amaçlar. Hz. Mûsâ, Firavun'un iyilik iddiasını çürüterek onu zihinsel bir çıkmaza sürükleme amacı taşıdığı için bu fonksiyon da devrededir.

25. âyette "Firavun yanında bulunanlara, "Ne dediğini duydunuz değil mi?" dedi."⁵⁰ (قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْمَعُونَ). Firavun, Hz. Mûsâ'nın Âlemlerin Rabbi hakkındaki çarpıcı cevabının ardından yanındakilere bu soruyu yönelterek, onların dikkatini çekmeyi ve göndericiden (Hz. Mûsâ) gelen mesajın alıcılar (kavmi) tarafından işitilip işitilmediğini kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Rivayetlere göre Firavunun yanındakiler beş yüz kişiden oluşmaktaydı. Kollarında taşıdıkları bilezikler ise dönemin siyasal ve toplumsal yapısında hükümdarlara özgü bir otorite ve statü göstergesi olarak kabul edilmekteydi.⁵¹ Firavun'un yanındakilere hitaben kullandığı "Ne dediğini duydunuz değil mi?" ifadesi, Roman Jakobson'un iletişim modelindeki kanalı kontrol işlevi ile doğrudan örtüşmektedir. Kaynaklara göre bu işlev genellikle "Beni anlıyor musunuz?", "Dinliyor musun?" veya "Sesimi duyan var mı?" gibi soru cümleleriyle somutlaşır.⁵² Firavun'un kullandığı yapı, muhatabın zihninin başka bir yerde olmadığını ve iletişim sürecine dahil olduğunu teyit etmeye yönelik sosyal bir yapılandırıcı görevi görmektedir. Kanalı kontrol işlevi sadece fiziksel değil, aynı zamanda gönderici ve alıcı arasındaki psikolojik bağlantıyı da temsil eder. Firavun bu yolla, Hz. Mûsâ'nın iddiasına karşı çevresindekileri tanık tutarak aralarındaki iletişimi canlı tutmakta ve ortak bir tepki zemini hazırlamaktadır.

Şu'arâ sûresi 32. âyet, Hz. Mûsâ'nın asâsının mûcizevi bir şekilde gerçek bir yılanla dönüşmesi anındaki şaşkınlık, hayret ve heyecan dolu atmosferi yansıtır: "Bunun üzerine Mûsâ asâsını atıverdi; bir de ne görsünler, asâ düpedüz bir yılan oluvermiş!"⁵³ (فَأَلْفَى عَصَاهُ (فَادًا هِيَ تُغْبِئُ مُبِينٌ). Bu işlev, alıcıda belli bir duygu izlenimi (bu örnekte olağanüstü bir durum karşısındaki dehşet ve hayranlık) oluşturma eğilimindedir.⁵⁴ İletinin "Bir de ne görsünler" şeklindeki sunumu, olayın muhataplar üzerindeki sarsıcı ve duygusal etkisini pekiştirir.

⁴⁹ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

⁵⁰ eş-Şuarâ 26/25.

⁵¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1370-1371.

⁵² Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

⁵³ eş-Şuarâ 26/32.

⁵⁴ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

Âyette geçen “إِذَا” fücâ’iyye ifade eder.⁵⁵ “İzâ fücâ’iyye” ansızın, birdenbire, tam o anda anlamı veren bir yapıdır. Kendisinden önce gelen bir cümlenin ardından ani ve beklenmedik bir olayın ortaya çıktığını bildirir. Anlam bakımından zaman zarfı gibi görünse de klasik nahiv ilminde de çoğunlukla harf kabul edilir.⁵⁶ Âyet aynı zamanda Jakobson’un dil modelindeki dilin göndergesel işlevini de yerine getirir. Çünkü Hz. Mûsâ ile Firavun ve sihirbazlar arasında geçen tarihsel/mûcizevi bir olayı nesnel bir bilgi olarak alıcıya aktarmaktadır. Bu işlev, mesajın doğrudan bağlama, yani dış dünyadaki gerçekliğe (asânın yılanı dönüşmesi vakasına) odaklanmasını sağlar. Mûcizenin anlatımındaki tasvir gücü ve olayın ani gelişimini vurgulayan üslup, iletinin sadece bilgi vermesini değil, aynı zamanda etkileyici bir estetik formda sunulmasını sağlar. Bu durum, okuyucunun/dinleyicinin olayı adeta canlı bir şekilde zihninde canlandırmasına hizmet eder.

Sûrenin 45. âyetinde sihirbazların Hz. Mûsâ’nın mûcizesi karşısında yaşadıkları şaşkınlık, hayret ve heyecan dolu tepkileri ifade edilmektedir: “*Sonra Mûsâ da değneğini yere attı; bir de ne görsünler, onların düzmece nesnelere yutuveriyor!*”⁵⁷ (فَأَلْفَىٰ مَوْسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثَلَاثُ مَنَافِقٍ). Sihirbazların duygusal tepkileri dilin heyecana bağlı işlevi aracılığıyla kıssalaştırılmıştır. Heyecana bağlı işlev, göndericinin (veya metindeki karakterlerin) iletinin konusu karşısındaki duygusal durumunu yansıtır.⁵⁸ Âyetteki “إِذَا” fücâ’iyye harfi olup⁵⁹ “*Bir de ne görsünler*” anlamını vermektedir. İzâ fücâ’iyye, olayın beklenmedik oluşunu ve muhataplar üzerinde yarattığı sarsıcı etkiyi ön plana çıkararak alıcıda bir duygu izlenimi oluşturmayı amaçlar. Böylelikle izâ fücâ’iyye dilin heyecana bağlı işlevini ön plana çıkarmaktadır. Âyet, Hz. Mûsâ’nın asânın sihirbazların uydurma nesnelere yutması olayını nesnel bir gerçeklik olarak aktardığı için göndergesel işleve sahiptir. Burada dil, mûcizenin nasıl gerçekleştiğine dair düz anlamsal bir bilgi verme görevini yerine getirir. Âyetin kurgusu ve anlatım tarzı, mesajın sadece bilgi vermesini değil, aynı zamanda estetik bir etki yaratmasını sağlar. “*Yutuveriyor*” gibi güçlü tasvirler ve olayın ani gelişimini vurgulayan üslup, iletinin formuna ve yapısına dikkat çekerek mûcizenin büyüklüğünü sanatsal bir derinlikle somutlaştırır. Âyetin başındaki anlatım akışı ve mûcizenin sunulmuş biçimi, okuyucunun/dinleyicinin dikkatini diri tutmayı ve iletişim kanalını canlı kılmayı hedefler. Bu tür “*Bir de ne görsünler*” tarzı ifadeler, muhatapın odağını mesajın en can alıcı noktasına çekmek için bir sosyal yapılandırıcı vazifesi görür.

Şuarâ Sûresi 63. âyet, İsrâiloğullarının Kızıldeniz kıyısında Firavun ordusu tarafından kısırıldığı, “*İşte yakalandık!*” feryatlarının yükseldiği ve büyük bir hayati tehlikenin yaşandığı kritik bir bağlamı aktarmaktadır. Mûsâ (a.s.) yanındakilerle Kızıl Deniz’in kıyısına varınca Firavun da ordusuyla beraber onların arkalarından yetişmiş, Hz. Mûsâ Allah Teâlâ’nın emriyle asânı denize vurunca denizde bir yol açılmıştır. Mûsâ (a.s.) ve İsrâiloğulları o yollardan denizi yarararak karşıya geçmiştir.⁶⁰ Âyetteki

⁵⁵ Muhyiddin Derviş, *İ’râbü’l-Kur’âni’l-Kerîm ve beyânühü* (Beyrut: Dâr’u İbni Kesîr, 2014), 5/401.

⁵⁶ Muhammed b. Mustafa Akkirmânî, *Muhtasarı muğni’l-lebîb an kütübi’l-eârîb*, thk. Sadreddin Buğda (Diyarbakır: Mektebetü Diyârbekîr, 2016), 1/67.

⁵⁷ eş-Şuarâ 26/45.

⁵⁸ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

⁵⁹ Derviş, *İ’râbü’l-Kur’âni’l-Kerîm ve beyânühü*, 5/411; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, 1371.

⁶⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi’t-tenzîl ve uyûni’l-ekâvil fi vücûhi’t-te’vîl*, 1/1373/1374.

gönderici (Allah Teâlâ) ile alıcı (Hz. Mûsâ) arasındaki ileti, “Denize vur!” emridir: “Bunun üzerine Mûsâ’ya, “Asân ile denize vur!” diye vahyettik.” (فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ (الْبَحْرَ). Buradaki “Asân ile denize vur!”⁶¹ hitabı, Jakobson’un dil modelindeki dilin alıcıyı harekete geçirme işlevinin en net örneğidir. Bu işlev doğrudan alıcıya (Hz. Mûsâ) odaklanır ve onun davranışında bir değişiklik yaratarak onu belirli bir eyleme sevk etmeyi amaçlar.⁶² Burada Allah Teâlâ, muhatabı olan Hz. Mûsâ’yı mucizeyi gerçekleştirecek fiili yapmaya doğrudan yönlendirmiştir. Âyet, Hz. Mûsâ’nın asâsı ile denizi yarması şeklindeki tarihsel ve mucizevi bir vakayı nesnel bir düzlemde rapor ettiği için göndergesel işleve sahiptir.

Sürenin 105-106. âyetlerinde Nûh (a.s.) kavminin onun tebliğini inkâr etmesinden bahsedilir: “Nûh kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladılar. Kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti: “İnkârdan sakınmayacak mısınız?”⁶³ (كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا (تَتَّقُونَ). Âyette geçen “Peygamberleri suçladılar” ifadesinde peygamberler ile kastedilen Nûh’dur (a.s.).⁶⁴ “Nûh kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladılar” ifadesi, tarihsel bir hakikati ve nesnel bir durumu bildirdiği için göndergesel işlev taşır. Bu işlev, doğrudan bağlama odaklanarak muhataba bilişsel ve doğrulanabilir bir bilgi sunmayı amaçlar. 106. âyette Hz. Nûh’un kavmine hitaben kullandığı “İnkârdan sakınmayacak mısınız?” (أَلَا (تَتَّقُونَ) sorusu, Jakobson’un dil modelindeki dilin kanalı kontrol işlevinde kullanıldığını göstermektedir. Buradaki soru, karşı tarafın dikkatini çekmek ve onlarla olan iletişim bağına canlı tutmak suretiyle muhatabın duyarlılığını kontrol etmeyi hedeflemektedir. Âyetteki (أَلَا) yapısı, sadece bir soru sormak değil, aynı zamanda göndericinin (Hz. Nûh) kavminin tutumu karşısındaki yadırgama, hayret ve teessür gibi duygularını da yansıtır. Bu yönüyle dil, konuşmacının iletinin konusu karşısındaki öznel tutumunu ve duygusal durumunu ifade ederek heyecana bağlı işlevi de devreye sokmaktadır.

111. âyette Hz. Nûh’un (a.s) kavmini iman etmeye davet etmesi ve kavminin reddiyesinden bahsedilir: “Şöyle cevap verdiler: Seni toplumun en aşağı kesiminin izlediğini (tabi olduğunu) göre göre sana iman eder miyiz!”⁶⁵ (قَالُوا أَنْتُمْ لَكُمْ وَاتَّبَعَكَ الْأَذْدَلُونَ). Hz. Nûh’un (a.s.) kavmi, ona tabi olan müminleri küçümsemektedir. Toplumun aşağı kesimi “الْأَذْدَلُونَ” ile kastedilen tabaka, dokumacılık, hacâmat gibi zanaatlarla uğraşan, maddi gücü veya toplumsal statüsü düşük kimselerdir. Bu kimseleri “En aşağı kesim” diyerek hakir görmekte ve bu yolla kendi kibir, gurur ve büyüklenme duygularını dışa vurmaktadırlar.⁶⁶ “Sana iman mı edeceğiz” sorusu gerçek soru değildir, istifhamı inkârîdir, kavim Hz. Nûh (a.s.)’a imanı inkâr etmektedir.⁶⁷ Burada Jakobson’un belirlediği altı temel işlevden dilin heyecana bağlı işlevi bulunmaktadır.⁶⁸ Bu işlev, göndericinin (kavmin) iletinin konusu (iman ve müminler) karşısındaki, duygularını ve değerlendirmelerini yansıtır. Âyetteki ifade sadece bir durum tespiti değil, göndericinin

⁶¹ eş-Şuarâ 26/63.

⁶² Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

⁶³ eş-Şuarâ 26/105-106.

⁶⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi’t-tenzîl ve uyûni’l-ekâvîl fi vüçûhi’t-te’vîl*, 1/1377.

⁶⁵ eş-Şuarâ 26/111.

⁶⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi’t-tenzîl ve uyûni’l-ekâvîl fi vüçûhi’t-te’vîl*, 1/1377.

⁶⁷ Derviş, *İ’râbü’l-Kur’âni’l-Kerîm ve beyânühü*, 5/426.

⁶⁸ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

iç dünyasındaki aşağılayıcı tavrın dilsel bir yansımasıdır. Dilin bu işlevi doğrudan alıcıya (Hz. Nûh) odaklanır ve onun teklifine karşı kesin bir itiraz ve reddediş bildirmeyi amaçlar. Kavim, bu retorik soruyla Hz. Nûh'un davetine icabet etmeyeceklerini beyan ederek iletişimi kendi taraflarından bir karşı eylem (inkâr) düzlemine taşımıştır.

128-130. âyetlerde Hz. Hûd'un (a.s), Âd kavmini Allah'a itaate davetinden bahsedilir. Bu davete icabet etmeyen Âd kavmi dünyada ebedi kalacakmışçasına kaleler ve su kasırları inşâ eder. Suçluyu ve suçsuzu birbirinden ayırt etmede adil davranmaz, suçsuz kişileri de cezalandırır. Hz. Hûd kendisine iman etmeyen bu kavmi, ebedi olarak kalmayacakları bu dünyada boş işlerle uğraşması ve davranışlarının sonuçlarını düşünmemesi sebebiyle şiddetle ikâz etmektedir⁶⁹: “Siz boş şeylerle uğraşarak her yüksek yere bir anıt mı dikersiniz? Temelli kalacağınızı umarak mı büyük konaklar yaparsınız? Gücünüzü hep zalim zorbalar gibi mi kullanırsınız?” (*أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ*) (وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطْشَتُمْ جَبَّارِينَ).⁷⁰ Burada dil, dış dünyaya ilişkin bir durumu haber verir. Âyetlerde Âd kavminin fiili durumu tasvir edilmektedir: Her yüksek yere amaçsız yapılar (yollar üzerinde yüksek işaret kuleleri) dikmeleri, kalıcı olma vehmiyle sağlam yapılar inşa etmeleri, gücü zorbalıkla kullanmaları. Bu yönüyle âyet, tarihi ve ahlâki bir gerçeklik tasviri sunar. Göndergesel işlev, âyetin arka planını ve eleştirilen davranışları nesnel biçimde ortaya koyar. Bu âyetlerde Jakobson'un belirlediği dilin altı temel işlevinden heyecana bağlı işlev dikkat çekmektedir.⁷¹ Hz. Hûd, Âd kavminin dünyada ebedi kalacakmış gibi boş işlerle uğraşması ve zalimce davranışları karşısında onları uyarmaktadır. Bu işlev, göndericinin (Hz. Hûd) iletinin konusu karşısındaki öznel tutumunu, öfkesini ve yadırgamasını doğrudan yansıtmaktadır. Âyetlerde yer alan “Dikersiniz mi?”, “Yapar mısınız?”, “Kullanır mısınız?” şeklindeki soru cümleleri, aslında alıcıyı (Âd kavmi) kendi eylemleri üzerinde düşünmeye sevk etmeyi ve bu yanlış davranışlarını değiştirmeyi amaçlamaktadır. Dilin bu işlevi, muhatabın davranışlarında bir değişiklik yaratmaya ve onu belirli bir eylemden (zulüm ve boş uğraşlar) vazgeçirmeye odaklıdır. Bu yönüyle de alıcıyı harekete geçirme işlevi söz konusudur.

154. âyette “*Sen de yalnızca bizim gibi bir insansın. Eğer doğru sözlü isen, haydi bize bir mûcize getir*” (*فَأْتِ بِآيَةٍ*)⁷² “*haydi bize bir mûcize getir*” (*فَأْتِ بِآيَةٍ*) kısmı, Jakobson'un dil modelindeki dilin alıcıyı harekete geçirme işlevine örnektir.⁷³ Burada Semûd kavmi, doğrudan muhatabı olan Hz. Sâlih'in davranışlarını etkilemeyi ve onu mûcize göstermeye sevk etmeyi amaçlamaktadır. Kavmin Hz. Sâlih'e meydan okuyarak ondan mûcize talep etmesi, alıcı odaklı bir eylem çağrısıdır.⁷⁴ Âyetin başlangıcındaki “*Sen de yalnızca bizim gibi bir insansın*” (*مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا*) ifadesi, göndericinin (Semûd kavmi) Hz. Sâlih'e ve onun davasına karşı takındığı öznel tutumu, küçümsemeyi ve inkârı yansıtır. Jakobson'un bu işlevi, konuşucunun iletinin içeriği karşısındaki duygusal durumunu ve değerlendirmesini alıcıya hissettirme amacını taşır.

⁶⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gawâmizî't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl*, 1/1377-1378.

⁷⁰ eş-Şuarâ 26/128-130.

⁷¹ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

⁷² eş-Şuarâ 26/154.

⁷³ Jakobson, *Linguistics and Poetics*, 7.

⁷⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1379.

Semûd kavmi, bu ifadeyle peygamberin beşerî yönünü vurgulayarak kendi kibir ve yadırgama duygularını dışa vurmuştur. Âyetin bütünü, Semûd kavmi ile Hz. Sâlih arasında geçen tarihsel bir tartışmayı ve kavmin mûcize talebi gibi nesnel bir durumu bildirdiği için göndergesel işlev de taşımaktadır. Özellikle “Eğer doğru sözlü isen!” (إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ) ifadesi, bir durumun doğruluğunun test edilmesine yönelik bilişsel bir veriye işaret eder.

Sonuç

Bu çalışma, Roman Jakobson’un altı unsurlu iletişim modelini merkeze alarak Şu’arâ sûresindeki âyetlerin dilsel işlevlerini analiz etmiş ve ilâhi mesajın muhatap üzerindeki etkisini dilbilimsel bir perspektifle ortaya koymuştur. Sûre genelinde en temel ve yaygın işlev göndergesel işlevdir. Bu işlev, muhataba nesnel bilgi vermeyi amaçlar. Şu’arâ sûresinde özellikle peygamberlerin (Hz. Mûsâ, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Lût, Hz. Şuayb) hayatlarından kesitler sunulması, geçmiş kavimlerin yaşadığı olayların aktarılması ve Allah’ın birliğine dair evrendeki delillerin bildirilmesi bu işlev kapsamındadır. Dil burada dış dünyadaki gerçeklikleri bildiren bir haberci konumundadır. Sûrenin bütünü, Yaratıcı’dan insana bir bilgi aktarımı olması ve nüzûl ortamındaki tarihsel gerçekliklere (peygamber kıssaları, Firavun ve kavminin durumu gibi) yönelmesi hasebiyle kapsamlı bir göndergesel boyuta sahiptir. Dil, burada bizi hakkında konuşulan zalimler topluluğu gibi dış gerçekliklere yönlendirerek nesnel bilgi sunma görevini yerine getirir.

Heyecana bağlı işlev, özellikle peygamberlerin kavimlerine karşı duydukları şefkati, üzüntülerini veya Allah’ın azabına dair uyarıların şiddetini ifade eden bölümlerde yoğunlaşır. Göndericinin mesajın içeriğine dair kendi tutumunu ve duygusal durumunu yansıtmadır. Sûrede yer alan ünlemler, vurgular ve yeminler, ilâhi mesajın duygusal tonunu ve ciddiyetini muhataba hissettirir. Şu’arâ sûresinde bu işlevin, özellikle peygamberlerin ve muhataplarının içsel durumlarını yansıtmada çok yoğun kullanıldığı tespit edilmiştir. Hz. Mûsâ’nın görevlendirildiği andaki samimi korkusu ve endişesi, Firavun’un sitem dolu öfkesi ve İsrâiloğullarının “İşte yakalandık!” feryadındaki panik, dilin duyguları ifade etme gücünü en salt haliyle yansıtır.

Alıcıyı harekete geçirme işlevi peygamber kıssalarındaki diyaloglarda ve tevhid çağrılarında baskın olarak görülür. Bu işlevin fonksiyonu, göndericinin (Allah Teâlâ veya elçileri), alıcının (kavimler veya tüm insanlık) davranışlarında değişiklik yaratmaktır. Sûrede sıkça tekrarlanan “Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin!” gibi emir kipleri, soru cümleleri ve doğrudan seslenmeler bu işlevin en somut örnekleridir. Sûrede ilâhi emirlerin (“Git!”, “Söyle!”, “Vur!”) ve peygamberlerin davetlerinin (“Sakının!”, “İtaat edin!”) yoğunluğu, dilin bu işlevinin baskınlığını kanıtlamaktadır. Bu fonksiyonun temel amacı, muhatabı pasif bir dinleyici olmaktan çıkarıp onu belirli bir eyleme sevk etmek ve davranışlarında köklü bir değişiklik yaratmaktır.

Kanalı kontrol ve şiirsel işlevi, diyalogların başlangıcında ve muhatabın dikkatini toplamak için sorulan retorik sorularda belirir. İletişimin sürdürülmesini, fiziksel veya psikolojik bağın kopmamasını sağlamayı hedefler. Örneğin, Hz. Lût’un

kavmine sorduğu “Sakinmaz mısınız?” sorusu, sadece bilgi almak için değil, iletişimi tazelemek ve muhatabın dikkatini canlı tutmak için kullanılan kanalı kontrol işlevine bir örnektir. Firavun’un yanındakilere yönelttiği “Ne dediğini duydunuz değil mi?” veya peygamberlerin “Sakinmayacak mısınız?” şeklindeki soruları, iletişimi canlı tutma ve muhatabın dikkatini diri kılma işlevini üstlenir. Ayrıca, mucizelerin sunulduğu “Bir de ne görsünler” gibi güçlü tasvirler, mesajın estetik formuna odaklanarak şiirsel işlevi devreye sokar.

Bu araştırma, dilin işlevleri açısından yapılan tahlillerin, Kur’ân’ın bir metin olmaktan öte, dinamik bir hitap olarak kavranmasında sağladığı kolaylığı açıkça göstermektedir. Kur’ân’ın sadece lafzi anlamlarına veya nesnel bilgi aktarımına (göndergesel işlev) odaklanan geleneksel yaklaşımlar, mesajın muhatap üzerinde uyandırmayı hedeflediği duygusal ve eylemsel etkiyi tam olarak kavrayamamaktadır. Bu yöntem ise Kur’ân’ın muhatabın duygularını yöneten ve onu aktif bir bildirişim ortağı kılan canlı yapısını temellendirir. Dilin işlevleri üzerinden yapılan analizler, ilâhi kelamın sadece “ne söylediğini” değil, asıl olarak muhatabı hangi yöne sevk etmek istediğini, yani “ne yapmak istediğini” anlamayı kolaylaştırır. Örneğin, bir âyetteki emir kipinin sadece hukuki bir hüküm değil, alıcıyı harekete geçirme işleviyle kurgulanmış bir çağrı olduğunun fark edilmesi, hitabın i’câzını daha derinlemesine hissettirir.

Sonuç olarak, dilin işlevleri tahlili, Kur’ân’ı Kerîm’in anlaşılması çabalarına modern bir perspektif sunarak, ilâhi mesajın hem bilişsel hem de psikolojik boyutlarını bir bütün olarak görmemizi sağlar. Bu çalışmada elde edilen veriler ışığında, gelecek akademik araştırmalar için süre bazlı mukayeseli çalışmalar önerilmektedir: Şu’arâ sûresinde tespit edilen heyecana bağlı işlev ve çağrı işlevi arasındaki dinamik geçişkenliğin, diğer Mekkî sûrelerdeki kıssalarla mukayese edilmesi, Kur’ân’ın belâgat üslubundaki işlevsel hiyerarşinin genel bir haritasının çıkarılmasına katkı sağlayacaktır.

Bibliyografya

- Akkirmânî, Muhammed b. Mustafa. *Muhtasaru muğni'l-lebîb an kütübî'l-eârîb*. thk. Sadreddin Buğda. Diyarbakır: Mektebetü Diyârbekîr, 1. Basım, 2016.
- Akyüz, Yusuf. "Arap Dili İlimlerinde Dilin Çağrı İşlevinin Arka Planı" *İslami İlimler Dergisi*, 19/1 (2024), 37-61.
- Bükumra, Amr. "Vazâifü'l-luga fi zav'i nazariyyâti'l-isti'mâl-vazîfetâ'l-incâz ve'l-hucâc enmûzecen-", *Al-Lisaniyyat*, 24/1 (2017), 9-49.
- Cârîm, Ali - Emîn, Mustafa. *el-Belâgatü'l-Vâdiha*. Beyrut: Dâr'ul-Fecr, 5. Basım, 2019.
- Derviş, Muhyiddin. *İ'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve beyânühü*. Beyrut: Dâr'u İbni Kesîr, 12. Basım, 2014.
- Harami, Hanaa. "el-İnzîâcü't-Terkîbî fi Sûreti Şu'arâ". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/1 (2024).
- Harman, Ömer Faruk. "Mûsâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/207-213. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Hussein Dizaee, Dilkhosh, Jarallah - Ibrahim, Mahabad Hashim. "Jakobson's Language Functions and Searl's Speech Acts: Mutual Influence and Development", *Journal of Education for the Humanities*, 19/5 (2025).
- Izzî, Mevlayi Hatice. *Vazâifü'l-luga fi'n-nusûsi'l-muhtâra li'tavri's-sâneviyyi es-senetü'l-ülâ âdâb ve felsefe enmûzecen*. Cezayir: Câmîatü Ayn Temûşent Bilhâc Bivuşîb, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- İbiş, Fatih. "Anlamın Epistemolojik Ön Koşulu Olarak Bağlam". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 25/2 (Haziran 2023).
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. Beyrut: Dâr'u İbn Hazm, 1. Basım, 1420.
- Jakobson, Roman. *Linguistics and Poetics*. ed. Thomas A. Sebeok. Cambridge: MIT Press, 1960.
- Karagöz, Mustafa. "Dilin İşlevleri Açısından Kur'ân'ın Üslubu". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2007).
- Karagöz, Mustafa. "Şu'arâ Sûresi 153. ve 185. Ayetlerdeki Müseharîn Kelimesinin Tefsirinde Görülen Anlam Farklılaşması". *Marîfe Bilimsel Birikim* 11/1 (2012).
- Kıran, Zeynel. "Dilbilim ve Temel İlkeleri". *H.Ü.Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (1984).
- Kıran, Zeynel. *Dilbilim Akımları*. Ankara: Onur Yayınları, 2. Basım, 1996.
- Kıran, Zeynel - Kıran, Ayşe Eziler. *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin yayınları, 5. Basım, 2018.
- Maden, Şükrü. "Dursunzâde Abdülbâki Efendi'nin Şuarâ Sûresi'nin Tefsiri Üzerine Yazdığı Haşiyenin Tahkik ve İncelemesi". *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 5/1 (2022), 51-124.
- Martinet, Andre. *İşlevsel Genel Dilbilim*. çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual yayınları, 1998.
- Mohob, Ahmed. *el-Vazîfetü't-tenbîhîye fi sûreti Bakara*. Cezayir: Câmîatü Mantûrî, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Topaloğlu, Bekir. "Şuarâ Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/221-222. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Tribus, Angela Cristin. *The Communucative Functions of Language: An Exploration of Roman Jakobson's Theory in TESOL*. Brattleboro: SIT Graduate Institue, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Türker, Adil - Akşit, Eyup. "Dilin Gönderge İşlevi Bağlamında Yûsuf Sûresi'nin Bazı Âyetlerinin Tahlili" *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi (TİAD)*, (2024), 8: 829-848.
- Veysel Kılıç. *Dilin İşlevleri ve İletişim*. İstanbul: Papatya Yayınları, 1. Basım, 2002.
- Zâde, Ferhan Gül - Ferd, Gulâmirza Kerîmî. "Avârîzu't-terkîb fi binâi'l-cümleti'l-Arabiyye "Dirâse Belâgiyye vazîfiyye fi'l-Kur'âni'l-Kerîm fi zav'i'n-nazariyye li Roman Jakobson". *Mecelletü'l-Lugatğ'l-Arabiyye* 4 (2019).

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâiki gawâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl*. thk. Adil Ahmed Abdül Mevcûd - Ali Muhammed Muavviz. Riyad: Mektebetü'l-Abîkân, 1. Basım, 1998.9